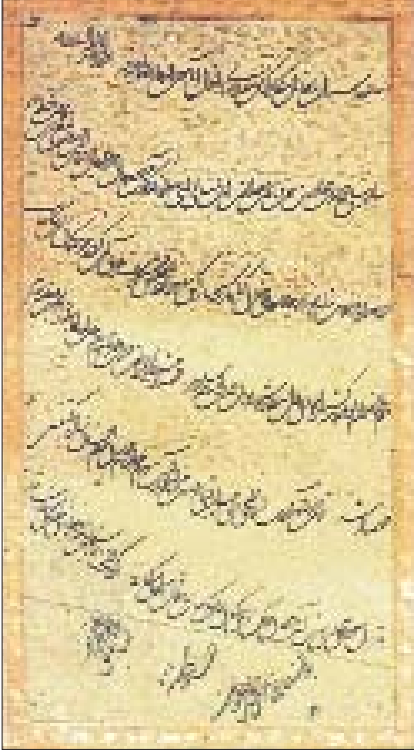

İhtiyar Münşî'nin ta'lik hattıyla 947 (1541) tarihli bir kıtası (M. Uğur Derman fotoğraf arşivi)

1229/1814).

Zaman içinde ta'lik hattından doğmakla beraber onu ortadan kaldırdığı (neshettiği) için bu ismi aldığı söylenen nesta'lik yazısı bütün İslâm âlemine yayılmış, ancak Osmanlılar buna sadece ta'lik demeyi tercih etmişlerdir. Kadim ta'likin günlük işlerde kullanılan, harf birleşimlerini ve nokta işaretlerini ihmalinden dolayı okunması daha da güçleşen şikeste ta'lik (şikeste) adlı bir başka şekli XIV. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Ta'lik hattı resmî yazışmalara mahsus olsa da hüsn-i hat sahasına intikal etmiş sınırlı sayıda örnekleri mevcuttur. Bunlara yazma kitaplarda veya murakka'lardaki müstakil kıtalarda rastlanmaktadır. Ta'lik hattı kitap yazımı için kullanıldığında satırları düz olarak bitirilir.

Ta'lik Celâyirli, Timurlu, Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safevî hânedanlarının hüküm sürdüğü çağlarda daha çok yayılmış, Fâtiḥ Sultan Mehmed'in Otlukbeli Savaşı'ndaki galibiyeti neticesinde Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın sarayında mevcut

sanatkârları İstanbul'a getirmesiyle Osmanlı ülkesine de girmiştir. Ta'lik hattıyla İstanbul'da eser verdiği bilinen ilk hattat Seyyidî Muhammed Münşî'dir. Onun Fâtiḥ'in kütüphanesi için 882'de (1477) istinsah ettiği Şehâbeddin es-Sühreverdî'ye ait *Hikmetü'l-işrâk* adlı kitap (TSMK, nr. A 3267) zamanımıza kadar gelmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde mevcut *Risâle-i Vücûdiyye* (Revan Köşkü, nr. 472) ve sarayın arşiv bölümünde *Eğriboz Fetihnâmesi* (nr. 10.822) ile Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ndeki *Risâle* de (nr. 2179/1) aynı hattatın yazılarından.

Kadim ta'lik hattının Osmanlılar'daki asıl tesiri Divân-ı Hümâyûn'da kullanılan tevkî' ve rikâ' yazıları üzerinde olmuştur. Fâtiḥ devrindeki divan teşkilâtında esasen tavrından uzaklaşmaya başlayan bu iki yazı kadim ta'likin etkisiyle süratli bir değişime girmiş ve bundan divanî adı verilen yeni Osmanlı resmî yazısı doğmuştur. II. Bayezid döneminde bu başkalaşım tam anlamıyla ortaya çıkmış, XVI. yüzyılda bunun tevkî' yazısı karşılık daha kalın kalemle yazılan, hareke vb. işaretlerle doldurulmuş bir kanal halinde sonu yukarıya doğru çıkan satırlarıyla celif divanî, Kanûnî Sultan Süleyman devrinden itibaren devletin âdeta azametini gösteren ikinci resmî hat nevi olarak ortaya çıkmıştır. Gelibolulu Mustafa Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân*'da (s. 61) ta'lik hattını divanî adıyla anarak şöyle açıklar: "Lâkin vilâyet-i Rûm'daki Kalem-i Divânî hattatları ki üslûb-ı Acem'i tamam tagyir eylemişlerdir, amma okunması âsan resm ü hey'etle nakl-i dilpezir etmişlerdir". Osmanlılar'da XV. yüzyıldan kalma birkaç eser dışında hiç revaç bulmadan unutulmuş kadim ta'lik hattı İran'da resmî kullanımının dışında eskisi kadar olmasa da devam etmektedir. Günümüzde bu yazıyı hattatlar bilhassa celif kalemle kıta ve levha yazmak için kullanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehdî Beyânî, *Ahvâl ü Âşâr-ı Hoşnûvisân*, Tahran 1358/1979, IV, 257-275; Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 61; Kummî, *Gülistân-ı Hüner*, s. 42-56; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 251-255; Habîbullah Fezâilî, *Atlas-ı Hat*, İsfahan 1391, s. 393-417, 418; Yazır, *Kalem Güzeli*, I, 95-96; F. Richard, "Divânî ou Ta'lik: Un Calligraphe au service de Mehmed II, Sayyidî Mohammad Monği", *Les manuscrits du moyen-orient* (ed. F. Déroche), Paris 1989, s. 89-93; Ali Alparslan, "Ta'lik", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1989, XIV, 500-502; *İslâm Kültür Mirasında Hat San'atı* (haz. M. Uğur Derman), İstanbul 1992, s. 190; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2003, s. 251-253;

B. Moritz, "Arabistan", *İA*, I, 509-510; Pakalın, III, 391-393.

M. UĞUR DERMAN

TA'LİKÂT

(التعليقات)

İslâm telif geleneğinde bir metnin daha iyi anlaşılabilmesi için sayfa kenarlarına yazılan notlar, bir müellifin bazı görüş ve düşüncelerinin notlar halinde toplandığı eserlerin ortak adı.

Sözlükte "asılı olmak, yapışmak, ilişmek" mânasındaki *alak* kökünden türeyen ve "iliştirmek; iliştilen şey" anlamlarına gelen *ta'lik* (ta'lika) kelimesinin çoğulu olan *ta'likât* (teâlîk) "bir eserdeki ifade ve görüşlere yönelik tenkit, açıklama, ilâve, çıkarma ve tashih mahiyetinde sayfaların kenarlarına ya da alt kısımlarına eklenen notlar" demektir. Ayrıca bir âlimin bir ilim alanındaki görüş ve düşüncelerinin notlar halinde toplandığı risâle veya kitaplar için kullanılır. Ta'lik kelimesi dil bilgisi kurallarının, lafızların ve anlamlarının doğru şekilde tesbiti için nazım ve nesir örneklerinin delil kabul edildiği dönemlerden (istishâd devri) sonra türetilmiştir. Nitekim Fârâbî'nin *et-Te'âlîk* (*et-Ta'likât*) *fi'l-hikme* ve İbn Sînâ'nın *et-Ta'likât* adlı kitapları başka bir eserin üzerine yapılan açıklamalar olmayıp dersler esnasında üzerinde durdukları konuların veya sorulara verdikleri dolaylı cevapların bir araya getirildiği, belli bir iç düzeni bulunmayan eserlerdir. Ayrıca İbn Sînâ'nın *et-Ta'likât*'ının, dersler sırasında öğrencisi Behmenyâr b. Merzûbân'ın tuttuğu notlardan oluştuğu bilinmektedir. İbnü'n-Nedîm'in *el-Fihrist*'inde *et-Ta'likât* ismiyle sadece iki eser zikredilmekte olup bunlar, Osman b. Süveyd el-İhmîmî ve İstefan er-Râhib (Stephen of Alexandria) adlı müelliflere ait kimya ilmine dair kitaplardır. Bilindiği kadarıyla "bir esere düşülen notlar" anlamında ta'lik kelimesini ilk kullanan âlim Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830 [?]) olup kendisine *Kitâbü Sibeveyhi* üzerine notlardan meydana gelen bir eser nisbet edilmektedir.

Açıklama niteliğinde kaleme alınan ta'likât, bir eserin anlaşılmasını yerlerini açıklığa kavuşturmaya yönelik olabildiği gibi konuyu daha ayrıntılı biçimde ortaya koymak amacıyla da yapılmıştır. Yazma ve basma eserlerde ta'likât hâşiyede görüldüğü üzere sayfa kenarlarına konulur. Satır aralarına düşülen kısa notlara ise hâşiyenin yanı sıra ta'likât da denilmiştir. Genel bir

kural bulunmamakla birlikte meselâ Arapça metinde karışıklığa yol açan zahirin merciini göstermek, bazı kelimelerin mânasını izah etmek veya gramer bakımından cümle içindeki fonksiyonunu belirtmek için üstüne işaret niteliğinde bir rakam veya harf yazılır, sayfa kenarında aynı işaret altında gerekli açıklamalar yapılır. Metinde geçen âyet ve hadisleri açıklayıp bunların kaynağına dair bilgi vermek amacıyla yazılan ta'likâtlar da vardır. Birçok eserde sayfa kenarlarına düşülen notların başında "fâide, latife, tenbih, nükte" vb. kayıtların yer aldığı görülür. Bu kayıtları taşımayan bir kısım ta'likât sonraki müstensihler tarafından asıl metinle karıştırılmıştır.

Ta'likât türü eserler daha çok başka müelliflerin kitaplarına yazılan, bazan doğrudan metin, bazan şerh, bazan hâşiyeye üzerine düşülmüş notlardır. Ta'lik ile hâşiyeyi birbirinden ayırt etmek zaman zaman güç olmakla birlikte bazıları ta'likin hâşiyeden daha seyrek rastlanan mülâhazalar olduğunu söyler. Ayrıca Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'inin şerhi *'Avnû'l-ma'bûd'a* müellifi Azîmâbâdî'nin yaptığı gibi müelliflerin kendi eserlerine ta'lik demeleri tevazu olarak değerlendirilmiştir (Çakan, s. 206). Doğrudan metin üzerine yazılan ta'likâta Ebû Ali el-Fârisî'nin *Ta'lika* (*Ta'likât*) *'alâ Kitâbi Sibeveyhi* adlı eseri örnek gösterilebilir. Diğer taraftan Muhammed Emîn b. Ebû Bekir en-Nigdevî'nin *Ta'likât 'ale'n-Netâ'ic*'i, Birgivi'nin *İzhârü'l-esrâr*'ına Adalı Şeyh Mustafa'nın yaptığı *Netâ'icü'l-eikâr* adlı şerhe düşülen notlardan ibaret olup hâşiyeye şeklinde de anılmaktadır. Adudüddin el-İcî'nin *el-Mevâkıf*'ine Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin yazdığı şerhin Hasan Çelebi Fenârî tarafından yapılan hâşiyesine Kinalızâde Ali Çelebi'nin ta'likâtı ise hâşiyeler üzerine yazılan pek çok ta'likât-tan biridir. Ta'likât türü çalışmaların çoğu ilgili oldukları eserin bütünü, bazıları ise bir bölümü için kaleme alınmıştır. Lâlezârî'nin *Ta'likât 'alâ mevâzî'a mine'l-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'si, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin eserinin "er-Risâletü'l-beşeriyye" adlı bölümünde yer alan "yâ" harfinin esrarına dair görüşleri açıklamaktadır.

İslâm kültüründe pek çok ilim dalında ta'likât kaleme alınmıştır. Önemi dolayısıyla *Kitâbü Sibeveyhi*, hakkında en çok ta'likât yazılan nahiv eserleri arasındadır. Ahfeş el-Evsat, Ebû Ali el-Fârisî, Şelebîn el-Kebîr ve İbnü'z-Zübeyr es-Sekaffî'nin ta'likâtı bunlardandır. İbn Bâbeşâz'a ait *et-*

Ta'lik fi'n-nahv'in (*Ta'liku'l-gurfe*) on beş ciltlik bir eser olduğu belirtilmektedir. Ali b. Abdurrahman b. Ebû'l-Bişr el-Ensârî'nin İbnü's-Serrâc'a ait *el-Uşûl*ü, Şerîf er-Radî'nin Ebû Ali el-Fârisî'ye ait *el-İzâh*'i, İbn Ebû'l-Hadîd'in Zemahşerî'ye ait *el-Mufaşşal*'ı ve Arapkirli Hüseyin Avni'nin İbnü'l-Verdî'ye ait *et-Tuhtetü'l-verdiyye fi müşkilâti'l-i'râb* adlı kasidesi üzerine ta'likâtı da bu alandaki eserler arasında yer alır. Hârûn b. Zekerîyyâ el-Hecerî'nin *et-Ta'likât ve'n-nevâdir*'i ile Ahfeş el-Asgar'ın Asmaî'nin *Kitâbü'n-Nebât*'ına ta'likâtı Arapça sözlüklerle ilgili çalışmalardır. Fritz Krenkow'un *Lisânü'l-'Arab*'a eserin yarısı hacminde, Seyyid b. Ali el-Mersafî'nin ise kitabın hacmine yakın ta'likâtı vardır. Adudüddin el-İcî'ye ait *er-Risâletü'l-vaz'îyye*'nin Ali Kuşçu şerhine Seyyid Hâfız'ın yazdığı hâşiyeye Mustafa Şevket Efendi'nin ta'likâtı da bu türdeki eserlerden biridir.

Kelâm literatüründeki ta'likât arasında *'Akâ'idü'n-Nesefî*'ye Teftâzânî şerhinin Hayâlî hâşiyesi üzerine Siyâlkûtî'nin ta'likâtı ve Nasîrüddîn-i Tûsî'nin *Tecridü'l-kelâm*'ına Ali Kuşçu'nun yaptığı şerhin ilâhiyyât bölümü için Şemseddin Haferî'nin kaleme aldığı hâşiyeye Abdürrezzâk b. Ali el-Lâhicî'nin ta'likâtı ve Hasan Fehmi Efendi'nin *Ta'lika 'alâ Hâşiyeti's-Siyâlkûtî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id*'i anılabilir. Fıkıh usulündeki ta'likâtlar arasında Kiyâ el-Herrâsî'nin *Ta'lik fi usûli'l-fıkh*'i ve İbnü'l-Hâcib'in *Münthehe's-sûl ve'l-eme'l*'inin Adudüddin el-İcî şerhi üzerine Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin yazdığı hâşiyeye Hasan el-Herevî'nin ta'likâtı, fıkıhta ise Ebû Hâmid el-İsferâyînî'nin Müzenî'nin *el-Muhtasar*'ı için kaleme aldığı elli cilt civarındaki *et-Ta'likâtü'l-kubrâ* adlı eseri, Ebû'l-Berekât en-Nesefî'nin *Kenzü'd-dekâ'ik*'i üzerine *Keşfü'l-hakâ'ik 'an esrâri Kenzi'd-dekâ'ik* adlı İbn Sultân'a ait şerhe Muhammed el-Behnesî'nin ta'likâtı, Kemalpaşazâde'nin *İşlahu'l-Vikâye*'sine Molla Uzun Bâli, Gazzâlîzâde Abdurrahman ve Birgivi'nin ta'likâtı, Muzafferüddin İbnü's-Sââtî'nin *Mecma'u'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn*'i üzerine Ebû'l-Mevâhib Ahmed b. Ebû'r-Rûh İsâ b. Halef er-Reşîdî'nin *Qurretü'l-âyn fi halli elfâzi Mecma'i'l-bahreyn* adlı ta'likâtı, Humeynî'nin Muhammed Kâzım-ı Horasânî'nin *Kifâyetü'l-usûl*üne yazdığı *Envârü'l-hidâye fi't-ta'lika 'ale'l-Kifâye*'siyle Ebû'l-Hasan İs-fahânî'nin *Vesiletü'n-necât*'ına yazdığı *Ta'likât 'alâ Vesiletü'n-necât*'ı sayılabilir.

lir. Ayrıca fıkıh mezhepleri arasındaki ihtilâfları konu edinen hilâf ilmine dair *et-Ta'lika fi'l-hilâf* adıyla birçok eser kaleme alınmıştır.

Tefsirle ilgili olarak Ahîzâde Yûsuf Efendi ve Menteşzâde Abdürrahim Efendi'nin Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzil*'ine ta'likâtı zikredilebilir. Hadis usulünde Yemliha-zâde Mustafa Kâmil Efendi'nin İbn Hacer el-Askalânî'ye ait *Nuḥbetü'l-fiker*'in sonraları nazma çekilmiş şekline *Ta'likât 'ale'l-manzûmeti'l-'aliyye fi'l-aḥbârî'n-nebeviyye* adlı ta'likâtı, hadiste Murtazâ ez-Zebîdî'nin İbn Akile'nin *el-Fevâ'idü'l-celîle*'sine, ayrıca Muhammed Tâhir İbn Âşûr'un Müslim'in *el-Câmî'u's-şâhiḥ*'ine ta'likâtı anılabilir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Fuṣûşü'l-ḥikem*'ine Ebû'l-Alâ el-Affî'nin ta'likâtı, Dâvûd-i Kayserî'nin *Fuṣûşü'l-ḥikem* şerhiyle Sadreddin Konevî'nin *Miftâhu'l-ḡayb*'ına Molla Fenârî'nin yazdığı şerh için Humeynî'nin kaleme aldığı ta'likât tasavvuf alanındaki eserlerdir. İslâm felsefesindeki ta'likâtlar arasında Esîrüddin el-Ebherî'nin *Hidâyetü'l-ḥikme*'sinin Kâdî Mîr şerhine Muslihuddîn-i Lârfî'nin hâşiyesi üzerine İsmâil Gelenbevi'nin ta'likâtı ve Şehâbeddin es-Sühreverdî'nin *Ḥikmetü'l-işrâk*'ına Kutbüddîn-i Şîrâzî'nin yazdığı şerhe Vedûd Tebrîzî'nin ta'likâtı zikredilebilir. İbn Bâcce'nin *Te'âlik 'alâ kitâbeyi'l-Kıyâs ve't-Taḥlîl li'l-Fârâbî* ve Mehmed Nûrî es-Sofyevî'nin *et-Ta'likât 'ale's-Şemsiyye fi'l-kavâ'idü'l-mantıkiyye* adlı eserleri mantık alanındaki ta'likât türü çalışmalardır. Muhammed b. Eşref es-Semerkindî'nin *Risâle fi âdâbi'l-bahs*'ine Mes'ûd b. Hüseyin eş-Şîrvânî'nin yazdığı şerhe Bihîştî Ramazan Efendi'nin ta'likâtı ile Adudüddin el-İcî'nin *Âdâbü'l-bahs*'ine Muhammed et-Tebrîzî el-Haneffî tarafından yapılan şerhe Mîr Zâhid Ebû'l-Feth es-Saîdî'nin yazdığı hâşiyeye üzerine Gelenbevi'nin ta'likâtı münazara âdâbına dairdir. Leknevî'nin *el-Fevâ'idü'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*'sine kendisinin yazdığı *et-Ta'likâtü's-seniyye 'ale'l-Fevâ'idü'l-behiyye*'si ve Ahmed Râfî et-Tahtâvî'nin *Tezkiretü'l-huffâz* zeyilleri üzerine kaleme aldığı *et-Tenbih ve'l-ikâz li-mâ fi züyûli Tezkireti'l-huffâz*'ı biyografi eserlerine dair ta'likâta örnektir. Matematik alanında İbnü'l-Hâim'in *Nüzhëtü'n-nüzzâr fi şinâ'ati'l-ḡubâr*'ına İbn Emîru Gafele'nin, ayrıca Nasîrüddîn-i Tûsî'nin *Tahrîrü'l-usûl*üne Takıyyüddin er-Râsîd'ın ta'likâtı anılabilir. Ta'likât türüne giren bazı eserlere "takrîrât"

ismi de verilmiştir. Meselâ Timurtaş'ın Hanefî fıkıhına dair *Tenvîrû'l-ebşâr*'ı üzerine Haskeffî'nin *ed-Dürrü'l-muhtâr* isimli şerhine İbn Âbidîn'in *Reddû'l-muhtâr* adlı hâşiyesi üzerine Abdülkâdir b. Mustafa er-Râfî'nin *et-Tahrîrû'l-muhtâr li-Reddî'l-muhtâr*'ı *Takrîrâtü'r-Râfî'*i diye anılır.

Osmanlı sahasında Necmeddin en-Nesefî'nin *'Aşk'idü'n-Nesefî*, Zemaşşerî'nin *el-Keşşâf*, Kâdî İyâz'ın *eş-Şifâ*, Burhâneddin el-Merginânî'nin *el-Hidâye*, Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'ulûm*, Ali b. Ömer el-Kâtibî'nin *eş-Şemsiyye*, Adudüddin el-İcî'nin *el-Mevâkıf*, Teftâzânî'nin *el-Muṭavvel*, Birgivî'nin *İzhârü'l-esrâr* ve el-'Avâmîl gibi çoğu medreselerde okutulan eserler üzerine pek çok ta'lîkât yazıldığı görülmektedir. Ta'lîkât kaleme alan Osmanlı müellifleri arasında Kemalpaşazâde, Taşköprizâde Ahmed Efendi, Ebüssuûd Efendi, Vanî Mehmed Efendi, Ahmed Cevdet Paşa gibi isimler yer alır. Bursalı Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri*'ne Ahmed Remzi Dede'nin (Akyürek) yazdığı *Miftâhu'l-kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi*'nde pek çok Osmanlı müellifine ait ta'lîkât yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, III, 26, 28-29; İbrâhim Mustafa v.dğr., *el-Mu'cemü'l-vasîf*, İstanbul, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), "alk" md.; Fârâbî, *et-Ta'lîkât* (nşr. Ca'fer Âl-i Yâsîn), Beyrut 1408/1988, neşredenin girişi, s. 9, 19; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 424; İbn Sînâ, *et-Ta'lîkât* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Kum, ts. (Mektebü'l-İlâmi'l-İslâmî), neşredenin girişi, s. 5; *Keşfü'z-zunûn*, I, 41, 423-424; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 674; II, 919; III, 1118-1119; Sezgin, *GAS*, IV, 108; VIII, 174, 186, 240; IX, 58, 59, 62, 84; ayrıca bk. İndeks, s. 495-496; İsmail Lütfî Çakan, *Hadis Edebîyatı*, İstanbul 2003, s. 206; F. Rosenthal, "Ta'lîk", *EL* (İng.), X, 165; Mahmut Kaya, "Fârâbî", *DİA*, XII, 159; Şerafettin Gölçük – Metin Yurdagür, "Gelenbevi", a.e., XIII, 554; Tefvîk Rüştü Topuzoğlu, "Hâşiye", a.e., XVI, 420; Ömer Mahir Alper, "İbn Sînâ", a.e., XX, 338-339; İsmail Durmuş, "Kitâbiyat", a.e., XXVI, 84; Hulûsi Kılıç, "Lisânü'l-Arab", a.e., XXVII, 195.

SEDAT ŞENSOY

TÂLİKİZÂDE MEHMED SUBHÎ

(ö. 1014/1606 [?])

Dîvân-ı Hümâyûn kâtibi
ve şehnâmecî.

Aydın'da dünyaya geldi. 1540'larda doğduğu tahmin edilmektedir. 1390'lardan itibaren Osmanlı ilmiye sınıfında önemli kişilerle temsil edilen Fenârî ailesine mensuptur. Lakabından hareketle babasının

ta'likte icâzet sahibi bir hattat olduğu söylenebilir. Mart 1562'de Manisa sancak beyliği görevine gönderilen Şehzade Murad'ın hizmetine girdi. On iki yıl bu görevde kaldıktan sonra 1574'te III. Murad'ın tahta çıkması üzerine İstanbul'a gitti. Dîvân-ı Hümâyûn'da kâtiplik görevine tayin edildi ve ölümüne kadar bu görevini sürdürdü. Bunun yanı sıra bazı eyaletlerin tahrir kâtipliği, 991'de (1583) Revan seferinde Serdar Ferhad Paşa'nın ve 983 (1585) İran seferinde Özdemiroğlu Osman Paşa'nın sefer kâtipliği görevlerinde bulundu. Bu sırada Tebriz fetihnâmesini kaleme aldı.

Tebriz seferinden döndükten sonra divan kâtipliğine devam ederken Türkçe hümâyunnâme tarzında bir eser yazmak isteyince vekâyî'nüvis sıfatıyla görevlendirildi. Bu göreve getiriliş tarihinin Ağustos 1591'den önce olduğu bilinmektedir (Afyoncu, XXI [2001], s. 286). 8 Zilkade 999'da (28 Ağustos 1591) Türkçe mensur şehnâme yazmak için şehnâmecî tayin edildi. Sadrazam Sinan Paşa'nın maiyetinde Eylül 1594'te Yanıkkale'nin fethiyle sonuçlanacak sefere katıldı ve sefer vekâyîini kaleme aldı. Mensur olan bu esere Ocak 1595'te vefat eden III. Murad ile halefi III. Mehmed Seferden dönmeksinin ardından Farsça şehnâme yazmak üzere görevlendirilen Lokman b. Hüseyin'in azledilmesiyle 15 Muharrem 1004'te (20 Eylül 1595) dergâh-ı âlî müteferrikalığı tevcihiyle beraber tek şehnâmecî olarak kaldı. III. Mehmed'in yanında Ekim 1596'da Eğri Kalesi'nin fethiyle neticelenen sefere katıldı. Bu sefere dair kaleme aldığı şehnâmeyi 1598'de sultana takdim etti. 1597'de Reisülküttâb Yahyâ tarafından hazırlanan kırk kişilik kudemli kâtipler listesinde Tâlikizâde yedinci sırada yer almaktadır (BA, KK, nr. 7530, vr.

Tâlikizâde Mehmed Subhî'yi Nakkaş Hasan ile gösteren minyatür (*Şehnâme-i Sultan Mehmed*, TSMK, Hazine nr. 1609, vr. 74^a'dan detay)

5^{a-b}). Cemâziyelâhir 1010'da (Aralık 1601) şehnâmecilikten azledilip yerine Hasan Hükmî Efendi getirilmişse de daha sonra herhangi bir göreve tayin edilmediği bilinmemektedir. Tâlikizâde'nin ölüm tarihi belli olmayıp bazı kaynaklarda zikredilen 1008 (1599-1600) ve 1013 (1604-1605) yılları doğru görünmemektedir. Vefatı üzerine tasarrufundaki Kırklık Dîvân-ı Hümâyûn gediği 1014 yılı Zilkadesi sonlarında (29 Mart – 8 Nisan 1606) Fî Mustafa'ya verildiğine göre (Emecen, sy. 35 [1994], s. 139) Tâlikizâde'nin ölümü bu tarihte veya bundan önceki bir tarihte olmalıdır (Afyoncu, XXI [2002], s. 290). Şiirlerinde "Subhî" mahlasını kullanmıştır.

Eserleri. 1. Gürcistan Seferi. Ferhad Paşa'nın 1584 Tomanis seferini ele alan eser (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1300) yanlışlıkla *Revâniyye* şeklinde de bilinir. **2. Tebriziyye.** 1585'te Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Tebriz'i fethini anlatır (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1299). **3. Şehnâme-i Hümâyûn.** Koca Sinan Paşa'nın 1593-1594'teki Yanıkkale seferine dair olan eser (TİEM, nr. 1963), Christine Woodhead tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır (bk. bibl.). **4. Eğri Fethi Târîhi** (*Fetihnâme-i Eğri, Şehnâme-i Sultan Mehmed*). 1598'de tamamlanmış olup III. Mehmed'in Eğri'nin fethi ve 1596 Haçova zaferini ihtiva eder (TSMK, Hazine, nr. 1609). Vahit Çabuk eser üzerine *Tâlikî-zâde Mehmed Subhî Efendi'nin Eğri Seferi Şehnâmesi* adıyla bir doktora çalışması yapmıştır (1986, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). Tâlikizâde'nin 1574'te III. Murad'a cülûsü münasebetiyle yazdığı *Firâsetnâme* ile (Paris Bibliothèque Nationale, *Suppl.*, nr. 1055) 1592-1593'te kaleme aldığı, Osmanlı hânedanının yirmi belirgin özelliğinin anlatıldığı *Şemâilnâme-i Âl-i Osmân* (TSMK, III. Ahmed, nr. 3592) adlı iki eseri daha vardır. Onun eserleri Osmanlı inşâ sanatına uygun biçimde yazılmış, *Eğri Fethi Târîhi*'nde ise sade bir Türkçe tercih edilmiştir. Bu eserlerden *Tebriziyye* dışındakiler minyatürlerle süs- lüdür.

BİBLİYOGRAFYA :

Tâlikizâde's Şehnâme-i Hümâyûn: A History of the Ottoman Campaign into Hungary 1593-94 (ed. C. Woodhead), Berlin 1983; Levend, *Gazavatnâmeler*, s. 90-91, 95-98; I. Stchoukine, *La peinture turque d'après les manuscrits illustrés, Ire partie: De Sulaymân Ier à 'Osmân II (1520-1622)*, Paris 1966, s. 90-91, 94, 97, 135; Vahit Çabuk, "Denizli'li Tâlikî-zade Mehmed Subhî Efendi", *Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu: Bildiriler*, Denizli 1989, s. 118-123; Necib Âsım, "Osmanlı Tarihînüvisleri ve Müverrihleri", *TOEM*, II/7 (1911), s. 422-424; Zeren Tanındı,